

Aarhus Universitet
Institut for Kultur og Samfund,
Historisk Afdeling

Vintereksamen 2015
Eksamensopgave
Metode 1

Dato: d. 15. december – 17. december 2015.

Christian 9. og Novemberforfatningen 1863

På baggrund af en kildekritisk analyse af det udleverede materiale ønskes en diskussion af de grunde, der fik Christian 9. til at beslutte sig for at underskrive Novemberforfatningen 18. november 1863, herunder om han inden underskrivelsen søgte råd hos den engelske gesandt.

Opgaven består af i alt 28 sider: denne forside, indledning med person- og kildeoversigt (5 sider) og kildemateriale (siderne 1-23). **Kontroller straks ved modtagelsen, at alle 28 sider inkl. denne forside er til stede i læselig stand.**

[...] betyder at dele af teksten er udeladt af opgavestilleren. Noter, forklarende kursiverede indskud og tekstdele i skarp parentes [] er indføjet af opgavestilleren. Oplysninger givet i indledning og noter betragtes som udenfor diskussion.

Bemærk, at besvarelsen ikke må fylde mere end 12 sider à 2400 typeenheder inkl. mellemrum, dvs. maksimalt 28.800 enheder inkl. mellemrum.

Indledning

Det danske monarki bestod i 1863 af kongeriget Danmark, hertugdømmet Slesvig samt hertugdømmerne Holsten og Lauenburg. Slesvig, området fra Kongeåen til Ejderen, var af blandet dansk og tysk nationalitet. Holsten og Lauenburg var rent tyske og medlemmer af det *Tyske Forbund*. Dette, som var oprettet i 1815, var et statsforbund omfattende mere end 30 større og mindre stater, herunder stormagterne Preussen og Østrig. De enkelte medlemsstater var suveræne, dog kunne Forbundsagen i Frankfurt, hvor fyrsterne eller regeringerne – herunder altså også den danske konge i sin egenskab af hertug af Holsten og Lauenburg – lod sig repræsentere ved gesandter, vedtage bindende beslutninger med 2/3 flertal, ligesom Forbundsakten fra 1815 rummede bestemmelser der forpligtede de deltagende lande.

I 1848 havde der i Europa været en bølge af liberale revolutioner hvis sigte var at afskaffe enevælden og indføre frie forfatninger. I mange lande havde bevægelsen tillige national karakter idet den frie forfatning skulle gælde indenfor rammerne af en nationalstat. Det gjaldt således for de danske *nationalliberale* at de både ønskede en grundlov og en udskillelse af monarkiets tyske dele. For dem var målet at knytte Slesvig sammen med Kongeriget, idet Slesvig trods den blandede nationalitet blev betragtet som historisk set dansk land. Denne *Ejderpolitik* stødte direkte sammen med *slesvigholstenerne* der betonedede samhörigheden mellem hertugdømmerne Slesvig og Holsten og disses tyske nationalitet.

Denne konflikt blev til åben krig i 1848. De danske nationalliberale fik bevæget den nys tiltrådte konge, Frederik 7., til at tage nationalliberale ministre og love en fri forfatning (Junigrundloven 1849), og deres sejr udløste et slesvigholstensk oprør der politisk fik opbakning fra liberale over hele Tyskland og militært støtte af Preussen. At Danmark slap heldigt ud af den efterfølgende Treårskrig (1848-51) skyldtes dog at Preussen trak sig ud efter pres fra de øvrige stormagter, navnlig Rusland, hvorefter Danmark var i stand til at besejre slesvigholstenerne.

Afhængigheden af stormagterne betød at Danmark ikke efter krigen kunne vende tilbage til Ejderpolitikken. De nationalliberale havde også måttet forlade regeringen til fordel for mere konservative kræfter der stod for den såkaldte *Helstatspolitik*, dvs. en reetablering af det samlede danske monarki hvor samtlige fire dele havde samme indbyrdes stilling. Nærmere bestemt: Slesvig måtte ikke knyttes tættere til Kongeriget end til Holsten.

Danmark's forpligtelse på Helstatspolitikken blev nedlagt i den såkaldte *Januarkundgørelse 1852* som formelt var udstedt af regeringen som en hensigterklæring, men hvis indhold forinden var blevet afstemt med de to tyske stormagter. Denne accept dannede atter basis for *Londontraktaten* af 8. maj 1852 som blev underskrevet af Danmark, Østrig, Preussen, Rusland, Storbritannien, Frankrig og Sverige-Norge, men efter østrigsk-preussisk råd ikke forelagt Forbundsagen i Frankfurt. Med denne traktat ordnedes det danske tronfølgeproblem gennem underskrivernes anerkendelse af prins Christian af Glücksborg som arving i alle det danske monarkis dele når den oldenborgske mandsstamme (som i 1852 kun bestod af kong Frederik 7. og hans ældre onkel, begge barnløse) var uddød.

Tronfølgespørgsmålet var afgørende fordi augustenborgerne, en sidelinje til det danske kongehus, hævdede at de efter oldenborgerne havde arveret til Slesvig og Holsten. Dette *augustenborgske arvekrav* havde slesvigholstenerne taget til sig, da det kunne fremtvinge en adskillelse fra Danmark, og hertugen af Augustenborg og hans broder havde aktivt deltaget i det slesvigholstenske oprør. Londontraktaten satte bom for augustenborgerne som måtte give afkald på alle krav; til gengæld modtog de en erstatning fra den danske regering og forblev i deres tyske eksil.

Helstatspolitikken og tronfølgen var dermed gensidigt knyttet til hinanden: helstaten kunne opretholdes fordi der nu kun var én tronfølger, og tronfølgen var blevet sikret gennem Danmark's forpligtelse på Helstaten. Men mens Londontraktaten var en internationalt forpligtende overenskomst, var Januarkundgørelsen formelt kun udstedt af den danske regering. Det var derfor ikke klart i hvor høj grad Danmark havde bundet sig overfor udlandet.

Overbygningen på Helstaten blev den såkaldte *Fællesforfatning af 1855*. Den omfattede Kongeriget, Slesvig, Holsten og Lauenburg og forordnede *Rigsrådet* som lovgivende myndighed for hele monarkiet. Junigrundlovens rigsdag (Folketinget og Landstinget) havde derefter kun myndighed for kongerigets særanliggender. I Slesvig og Holsten lå den tilsvarende myndighed i de respektive stænderforsamlinger. Men i Holsten var modstanden mod Fællesforfatningen stor. Stænderforsamlingens dominerende godsejere fandt at den var for demokratisk og at den gav for stor indflydelse til monarkiets danske flertal. Formelt kunne man hænge sin modstand op på at Fællesforfatningen aldrig var blevet forelagt for og derfor ikke godkendt af den holstenske stænderforsamling.

De nationalliberale havde i 1857 kunnet danne regering under ledelse af konsejlspræsident C. C. Hall og bevarede, med en ganske kort afbrydelse, magten frem til 1864. Hall var fra 1858 tillige udenrigsminister. De konservative helstatstilhængere blev politisk isoleret, men Ejderpolitikken kunne ikke foreløbig genoplives. At regeringen i november 1858, efter krav fra det Tyske Forbund, måtte suspendere Fællesforfatningen for Holsten's og Lauenburg's vedkommende, kunne dog betragtes som et slags fremskridt idet denne nu de facto kun gjaldt for Kongeriget og Slesvig. Til gengæld løste suspensionen ikke problemet med Holsten's forpligtelser overfor resten af monarkiet, og hverken Holsten eller Forbundet ydede nogensomhelst hjælp her: alle forslag fra dansk side blev blot fejlet af bordet.

I 1863 mente regeringen Hall derfor at tiden var inde til officielt at opgive Helstatspolitikken. Man begyndte med at udstede den såkaldte Martskundgørelse 30. marts 1863 som bebudede en permanent forfatningsmæssig særordning for Holsten's vedkommende. Regeringen var sig naturligvis bevidst at den hermed brød forudsætningen for Januarkundgørelsen 1852, og Martskundgørelsen var ikke mindst beregnet på at afprøve udlandets reaktioner. Storbritannien og Frankrig forholdt sig passive, Rusland advarede, hvorimod Østrig og Preussen nok indgav protest, men overlod til det Tyske Forbund endnu engang at true Danmark med 'eksekution' i Holsten.

Til gengæld satte den danske regering sin lid til støtte fra Sverige-Norge. Baggrunden herfor var *Skandinavismen* der særligt blandt studerende og byernes dannede klasser havde vundet mange tilhængere i årene op til 1863. Skandinavismen hævdede et særligt sprogligt og kulturelt fællesskab mellem de nordiske folk, et fællesskab der også blev set som en modvægt mod tysk nationalisme. Foranlediget af en udtalelse fra den svensk-norske konge, Carl 15., om at ville yde militær støtte til et forsvar af den danske Ejdergrænse havde den danske regering, i forståelse med den svensk-norske gesandt i København, Hamilton, i august 1863 foreslået et nordisk forsvarsforbund med Sverige-Norge. Den svenske udenrigsminister Manderstöm var velvilligt indstillet, men modstand i den øvrige regering havde trukket afgørelsen ud. I oktober havde Hamilton meddelt Hall at der kun kunne blive tale om en for Sverige-Norge mindre forpligtende traktat. Hall insisterede imidlertid på at fortsætte forhandlingerne der i november 1863 ikke var kommet til en afslutning.

I september 1863 tog regeringen Hall et nyt skridt idet man fremsatte forslag til en ny fællesforfatning for Danmark og Slesvig alene. Heller ikke dette medførte større protester end dem man allerede havde fået, og regeringen kunne udadtil sige at man blot formaliserede den faktisk bestående tilstand (jfr. ovenfor). Til gengæld var tanken om en dansk-slesvigsk forfatning uhyre populær i den danske befolkning. Forslaget blev færdigbehandlet og med 40 stemmer mod 16 vedtaget i Rigsrådet 13. november 1863; det fik hermed navnet *Novemberforfatningen*. Regeringen havde på et sent tidspunkt fået indsat at den skulle træde i kraft allerede 1. januar 1864. Man regnede med at stormagterne ville acceptere den som et fait accompli.

Men netop da Novemberforfatningen skulle vedtages blev Frederik 7. angrebet af en akut infektionssygdom. Efter et kort sygeleje døde han søndag 15. november 1863. Prins Christian kunne i kraft af de internationale aftaler som Novemberforfatningen brød med, tiltræde regeringen. Og hans første problem som konge var om han skulle nægte den nye forfatning sin godkendelse eller om han skulle føje sin regering, og ikke mindst folkestemningen, og underskrive.

Nærværende opgave handler om den nytiltrådte kong Christian 9.s dilemma. Men det bør tilføjes at den efterfølgende situation viste at regeringen Hall havde forregnet sig fatalt. Preussen og Østrig trådte nu frem og støttede det Tyske Forbund: alle krævede de Novemberforfatningen annulleret øjeblikkeligt. I modsat fald

ville Forbundet omgående skride til eksekution hvilket skete allerede i slutningen af december 1863. Den svenske regering bakkede hurtigt ud af alle traktatforhandlinger. Storbritannien og Frankrig ønskede kun at undgå en større konflikt, og tsarens Rusland – som under Treårskrigen havde spillet hovedrollen når Preussen skulle holdes på plads – havde ingen sympati for nationale eller liberale strømninger; tilmed havde Rusland af storpolitiske grunde (den polske opstand 1863) nærmet sig Preussen.

Danmark stod derfor fuldstændig alene da Preussen og Østrig i slutningen af januar 1864 udvidede forbundseksekutionen til en egentlig krig mod Danmark. Efter det uundgåelige nederlag blev samtlige tre her-tugdømmer afstået ved Wienerfreden 30. oktober 1864.

Oversigt over personer nævnt i teksterne

(denne oversigt omfatter kun personer som har en betydning for sammenhængen; perifert omtalte personer er forklaret i noterne i det omfang det er skønnet nødvendigt for forståelsen)

C(arl Christopher) G(eorg) **Andræ** (1812-93), officer og matematiker, folketingsmedlem 1849-52, landstingsmedlem 1853-63 og 1866-93, medlem af Rigsrådet 1856-66; finansminister 1854-58, tillige konsejlspræsident 1856-57; hovedforfatter af Fællesforfatningen 1855, oprindeligt nationalliberal, i 1863 helstattilhænger og modstander af Novemberforfatningen.

Hermann Ludwig von **Balan** (1812-74), preussisk gesandt i København 1859-63.

Steen Andersen **Bille** (1797-1883), kontreadmiral, marineminister 1860-63

Otto von **Bismarck** (1815-98), preussisk ministerpræsident og udenrigsminister 1862-90, fra 1871 tillige rigskansler i det nyoprettede tyske kejserrige.

Carl Frederik (Axel Bror baron) **Blixen-Finecke** (1822-73), godsejer, gift med en datter af Landgreven og dermed svoger til Christian 9., folketingsmedlem 1851-52, 1858-61 og 1862-64, medlem af Rigsrådet 1862-64, udenrigsminister 1859-60. Stemte mod Novemberforfatningen.

C(hristian) A(lbrecht) **Bluhme** (1794-1866), tolddirektør, udenrigsminister 1851-54 og tillige konsejlspræsident 1852-53, medlem af Rigsrådet 1856-66; konservativ helstattilhænger, hovedkraften bag Januarkundgørelsen 1852 (se indledningen) og modstander af Novemberforfatningen; atter konsejlspræsident og udenrigsminister 1864-65.

Prins **Christian** af Glücksborg, som konge **Christian 9.** (1818-1906), søn af hertug Wilhelm af Glücksborg, 1842 gift med Louise af Hessen, datter af Landgreven, forblev i modsætning til sine brødre dansksindet under Treårskrigen, tronfølger 1852 (se indledningen), konge af Danmark 1863-1906.

Vilhelm Christoffer **Crone** (1813-87), politidirektør i København 1863-87, nationalliberal.

C(hristian) G(eorg) N(athan) **David** (1793-1874), økonom, chef for Statistisk Bureau og medlem af Nationalbanken's direktion fra 1859, medlem af Folketinget 1849-52, medlem af Rigsrådet 1855-66, medlem af Landstinget 1866-70; tilhørte under Enevælden den liberale opposition, med årene mere konservativ, helstattilhænger og modstander af Novemberforfatningen; finansminister i regeringen Bluhme 1864-65.

Frederik Christian August (1829-80), prins af Augustenborg, søn af hertug Christian August af Augustenborg som i 1852 havde frasagt sig det augustenborgske arvekrav (se indledningen) og taget bolig i Tyskland; proklamerede sig 16. november 1863 som hertug af Slesvig og Holsten under navnet Friederich 8.

Carl Christian **Hall** (1812-81), jurist, medlem af Folketinget 1849-81, medlem af Rigsrådet 1856-66, kultusminister 1854-58, konsejlspræsident 1857-59 og 1860-63, tillige fra udenrigsminister 1858, ledende nationalliberal.

Henning (Ludvig Hugo grev) **Hamilton** (1814-86), svensk-norsk gesandt i København 1861-64

Andreas Frederik **Krieger** (1817-93), jurist, medlem af Folketinget 1849-52, medlem af Landstinget 1863-90, medlem af Rigsrådet 1857-66 og formand for det rigsrådsudvalg der udarbejdede Novemberforfatningen, minister i regeringen Hall 1857-59; fremtrædende nationalliberal og nær ven af Hall.

Landgreven = landgrev Vilhelm af Hessen (1787-1867), 1810 gift en søster til kong Christian 8., fader til Louise af Hessen og dermed svigerfader til Christian 9.

Peter Martin Orla **Lehmann** (1810-70), jurist, medlem af Folketinget 1851-53, medlem af Landstinget 1854-70, indenrigsminister 1861-63; fremtrædende nationalliberal og betragtet som Ejderpolitikens største forkæmper.

Christian Carl **Lundbye** (1812-73), officer, krigsminister 1856-59 og 1863-64.

Johan Nicolai **Madvig** (1804-86), klassisk filolog, folketingsmedlem 1849-53, landstingsmedlem 1853-71, medlem af Rigsrådet 1856-66 og præsident for samme til 1863, nationalliberal.

Ludvig **Manderström** (1806-73), svensk udenrigsminister 1858-68.

Carl (grev) **Moltke** (1798-1866), godsejer, minister 1851 og 1852-54, minister under Bluhme 1864; holstener men helstættilhænger.

Ditlev Gothard **Monrad** (1811-87), biskop, folketingsmedlem 1849-65, 1882-86, kultusminister 1859 og 1860-63, tillige indenrigsminister 1860-61, konsejlspræsident 1863-64, fremtrædende nationalliberal.

Augustus Berkeley **Paget** (1823-96), britisk gesandt i København 1859-66.

John (Earl) **Russell** (1792-1878), britisk udenrigsminister 1859-65.

Oversigt over teksterne

TEKST 1.	Uddrag af optegnelse af C. N. David, Wien januar 1874	1-3
TEKST 2.	Uddrag af optegnelse af C. N. David, 2. december 1863	3-6
TEKST 3.	Uddrag af Statsrådsprotokollen for møderne 16. november og 18. november 1863	6-11
TEKST 4.	Uddrag af dagbogsoptegnelser af A. F. Krieger, 14.-19. november 1863	12-16
TEKST 5.	Indberetning fra Augustus Paget, København, til udenrigsminister John Russell, London, 16. november 1863	16
TEKST 6.	Instruks fra udenrigsminister John Russell, London, til Augustus Paget, København, 17. november 1863	17
TEKST 7.	Instruks fra udenrigsminister John Russell, London, til Augustus Paget, København, 17. november 1863.	17
TEKST 8.	Indberetning fra Augustus Paget, København, til udenrigsminister John Russell, London, 18. november 1863	18-20
TEKST 9.	Uddrag af indberetning fra Augustus Paget, København, til udenrigsminister John Russell, London, 18. november 1863	20
TEKST 10.	Indberetning fra Augustus Paget, København, til udenrigsminister John Russell, London, 19. november 1863	21
TEKST 11.	Indberetning fra Augustus Paget, København, til udenrigsminister John Russell, London, 19. november 1863	21-23

[...] Allerede oftere havde jeg gjort Prinds Christian i 1863 opmærksom paa, hvor vigtigt det var, at han alvorligt tænkte paa, hvad han vilde gjøre, naar han blev kaldet til Tronen, og til hvilke Mænd han vilde henvende sig. De Svar, som han gav mig, maatte overbevise mig om, at han enten slet ikke eller idetmindste ikke alvorligen tænkte herpaa. Saaleedes nærmede sig, under en Sorgløshed fra Prindsens Side, der maa kaldes svag, ifald man ikke vil kalde den barnagtig, den skjæbnsvangre Dag, da han kaldtes paa Danmarks Trone. Endnu omtrent 14 Dage før Frederik VII's Død, da jeg talte om hans betænkelige Sundhedstilstand, sagde han til mig: »Kongen overlever os begge!«

I de nærmeste Dage saae jeg ikke Prindsen, da jeg paa Grund af Gigtsmerter i Knæet ikke turde gaee ud. Om Torsdagen [12. november] besøgte mig Etatsraad C.* for at see til mig; han fortalte mig, at Professor Lund telegraphisk var bleven kaldt til Glücksborg, tilføiende: »Kongen maa være farlig syg«. Saasnart han var gaet, skrev jeg til Prindsen, meldende ham, hvad jeg havde hørt. Om Fredagen og Lørdagen hørte jeg Intet fra ham. Om Søndagen [15. november] fik jeg en Billet fra ham, hvori han bad mig om at komme strax til sig. (Billetten maa findes blandt mine Papirer). Jeg klædte mig paa og kjørte til Palaiet. Ankommen der heed det sig, at Prindsen var gaet over til Landgreven, hvor han skulde spise til Middag, men at han lod mig bede om at vente paa sig. Indført i hans Værelse sad jeg mig i en Lænestoel og overtænkte Situationen; thi det anede mig, hvad der var hændet. Det varede heller ikke længe, inden han kom, tilsyneladende rolig. »Kongen er død,« var hans Ord til mig, »hvad skal jeg nu gjøre«. »Har De talt med Mænd, som De har Tillid til, og som kunne staa Dem bi som ansvarshavende Raadgivere?« sagde jeg. Paa hans benægtende Svar yttrede jeg. »Saa er der, saavidt jeg skjønner, for det første Intet andet at gjøre end at beholde det Ministerium, som Deres Majestæt med Kronen har arvet efter Frederik VII«. Paa hans Indvending, »at han ikke havde Tillid til flere af Ministrene«, yttrede jeg for ham, at jeg ikke burde fortie for ham, at han ikke var populair, og at han skulde være en meget populair Konges Efterfølger; at de Mænd, han snarest vilde tænke paa for at danne et nyt Ministerium, havde den offentlige Mening mod sig, medens det national-liberale Ministerium, som sad ved Roret, blev baaret af denne. Kongen sad derpaa nogle Øieblikke taus. — »Og skal jeg da underskrive Fællesforfatningen?« sagde han. »Deres Majestæt skal søge at vinde Tid — det er det eneste Raad jeg kan og tør give Dem«, svarede jeg. »Hvad troer De, at man vil raade mig til i England?« »Jeg veed det ikke, men jeg skal søge at skaffe Dem det at vide«, svarede jeg. Kongen skrev derpaa en Billet til Hall og ønskede mig en rolig Nat og bad mig undskylde, at han muligvis havde gjort mig en for mit Helbred skadelig Uleilighed. Christian IX var i dette Øieblik ganske Prindsen af Glücksborg.

Da jeg har omtalt hans besynderlige Indifferentisme for hvad der maatte og vilde komme, tør jeg saa meget mindre fortie, at han, da det var kommet, ganske var opfyldt af Tanken, hvad han nu havde at gjøre.

* Uidentificeret person.

50 Dette viste sig tydeligt, da han i min Nærværelse modtog et Besøg af Landgreven, der, skjøndt denne af ham selv var blevet underrettet om Frederik VII's Død, vilde lykønske *Kongen* til sin Tronbestigelse. Det viste sig ligeledes, da Grev H.* lod sig melde for at modtage hans Befalinger med Hensyn til Staldetaten, der dog ellers laae ham meget paa Hjerte.

55 Skjøndt det var blevet silde, tog jeg til den engelske Minister** Sir August Paget, og fortalte ham, hvad han endnu ikke vidste, at Frederik VII var død. »Jeg er nu meget spændt paa, hvad Kongen nu vil gjøre, og om han vil underskrive Fællesforfatningen«, sagde jeg, tilføiende »Hvad troer De, at John Russell vilde raade til?« »Jeg kan ikke vide det«, svarede 60 Paget, »men vil De have det, skal jeg telegraphere til London, at Kongen ønsker Raad«. »Nei, gjør det ikke, thi Kongen har ikke for mig yttret et sligt Ønske; men det er kun min Mening, at Russells Raad maatte være Kongen høist vigtigt«. »Godt, saa vil jeg strax telegraphere, at een af Kongens bekjendte Venner for mig har paapeget Vigtigheden heraf«. Efter 65 terat Sir Paget havde lovet imorgen Formiddag at lade mig vide, om han havde faaet noget Telegram fra London, forlod jeg ham.

Efter Russells Svar skulde Kongen søge at vinde Tid. Med dette Svar gik jeg til Kongen, hvem jeg mødte paa den lille Trappe, der førte til hans Privat-Værelser. Jeg gav ham det der, da han ilede med at komme til 70 Christiansborg Slot, hvor Proclameringen skulde skee.

Kort Tid derefter gik jeg ogsaa derhen, da Rigsraadet var tilsagt til at overvære denne Act. Da jeg gik over Pladsen foran Slottet, var denne allerede overfyldt af Mennesker. Det var en meget støiende og broget Forsamling. Jeg gik ned til mine Colleger i Rigsraadet og med dem op i 75 Audiencegemakket. Der kom Politidirecteuren [Crone] mig imøde, noget hædsblæsende, og bad mig om at gaae til Kongen førend Proclameringen for at raade H. M. til, naar han træder ud paa Balconen, at forkynde, at han har underskrevet. »Jeg hører ikke til Kongens ansvarshavende Raadgivere«, svarede jeg ham rolig og bestemt. »Vil De da indestaae for Stadens Rolighed?« »Nei, men det skal De«. »Det kan jeg ikke«. »Godt, saa vil jeg gaae til Kongen og fortælle ham denne vor Samtale«. »Nei, det 80 maa De ikke«. »Godt, saa gaaer jeg heller [ikke] ind til Kongen«.

Der leve vist endnu mange, som have bivaanet Proclameringen. Kongen traadte fast og rolig ud paa Balconen, han forkyndte Intet om Underskriften, men havde lovet det Ministrene, og det maa være strax meddeelt 85 Stimmelen paa Pladsen, og havde upaatvivlelig Indflydelse paa Stemningen. Jeg har aldrig bebreidet Ministeriet, at det handlede som det gjorde, eller Kongen, at han gav sit Løfte uden at søge at vinde Tid. Ministeriet handlede consequent; Fællesforfatningen var dets Værn, dets hele politiske Systems Endemaal; det maatte altsaa sætte dens Ikrafttræden over 90 Alt, men Kongen handlede ikke mindre consequent, thi naar han bibeholdt det national-liberale Ministerium, maatte han ogsaa følge den national-liberale Politik. Det er saa langtfra, at jeg har bebreidet den Ene eller den Anden sin Handlemaade, at jeg tvertimod har taget den i Forsvar, hvad jeg strax kommer til at omtale.

95 Jeg troer heller ikke, at et andet Ministerium vilde have kunnet undgaae at tilraade Kongen at stadfæste Fællesforfatningen, — *Omstændighe-*

* Grev Holck, kammerherre, i Landgreven's tjeneste.

** I datiden den officielle titel for lederen af en diplomatisk repræsentation (svarer til gesandt og – i vore dage – ambassadør).

derne gjorde det til en Nødvendighed. At optræde paa en saa bestemt
Maade mod den almindelige Mening vilde have været i højeste Grad
100 uklogt og farligt for det nye Dynasties Grundlægger, saa meget mere som
Folket var besat af Scandinavisme.

Efter denne Dag saae jeg ikke Kongen i længere Tid, — han lod mig
ikke kalde til sig eller gav mig noget Beviis paa sin Naade. Mine Venner
bebrejdede ham det, medens jeg fandt det klogt, og forsvarede det; han
105 burde undgaae Alt, hvad der kunde vække Ministrenes Mistanke om, at
han søgte Raad udenfor sine ansvarshavende Raadgivere. Jeg var endnu
dengang langt fra at troe, at Christian IX ikke ansaae sig særlig forpligtet
mod mig, der ved flere Leiligheder havde beviist mig som hans troeste
Ven. Denne Tro fik jeg først i Hænde, at* han i 1865 tillod Grev Frijs,
110 formodentlig for ikke at forarge sin daværende Ven I. A. Hansen, at for-
bigaae mig ved Valget af de livsvarige Medlemmer af Landstinget.** At
han skulde have gjort det i den hemmelige Tanke, derved at forskaffe
mig den Anerkjendelse fra Folkets Side, der blev mig til Deel, have vist
Mange ikke troet og troer jeg ærligt sagt heller ikke selv.

115 [...]

Nedskreven i Wien i Januar 1874.

TEKST 2. Uddrag af optegnelse af C. N. David, 2. december 1863. Original i David's papirer, RA, København. Offentliggjort 1914. Gengivet efter *Historisk Tidsskrift 8. række V:1-2 (1914)*, pp. 47-54.

120 2. Decbr. 63.
Da det, om ikke før, saa dog efter min Død vil komme paa Omtale, om og
hvorvidt jeg har tilraadet eller fraraadet min kongelige Herre og jeg kan
tilføie: Ven, Christian 9., at underskrive Forfatningsloven af 18. f. M., saa
vil jeg optegne, medens alt endnu er mig i frisk Minde, hvad der i de
125 skjebnesvangre Dage er passeret mellem H. M. og mig.

Efter at jeg i flere Dage havde været upasselig, og navnlig siden Lør-
dag Middag holdt mig hjemme, modtog jeg Søndag Eftermiddag [15. no-
vember] Kl. 5½ en Billet saa lydende: »Tør jeg vente Dem, gode Confe-
renceraad, iaften Kl. 7 hos mig? Deres meget hengivne Christian«.

130 Da jeg til den bestemte Tid indfandt mig paa Palaiet, modtog jeg Or-
dre til at gaae ind i »Prindsens« Værelse og der at vente paa ham, da han
var gaaet til Landgreven. Nogle Øieblikke derefter kom Prindsen virke-
lig ogsaa, og fortalte mig, synligen bevæget, at han havde modtaget et Te-
legram, at Frederik VII var død. At vi i Samtalen strax kom ind paa
135 Spørgsmaalet om Stadfæstelsen af den af Rigsraadet vedtagne Fælledsfor-
fatning, var naturligt. Jeg bemærkede imidlertid, at da dette var en Regje-
ringshandling, kunde der for Øieblikket slet ikke være Tale herom. Det,
der nærmest forelaae, var at tiltræde Regjeringen, som forudsatte, at Kon-
gen gav sin edelige Forsikring om at opretholde Grundloven af 2. Octbr.

* Af udgiveren rettet til 'da'.

** David giver her udtryk for sin skuffelse over at regeringen Frijs – som i 1865 efterfulgte det ministerium Bluhme hvori David havde være ledene medlem – undlod at udnævne ham til kongevalgt (i praksis: regeringsvalgt) lands-tingsmedlem. I. A. Hansen er den mangeårige leder for Bondevennerne der støttede regeringen Frijs i at gennemføre grundlovsrevisionen i 1866.

140 1855. Dette forudsatte jeg, at Kongen vilde gøre — men hermed var det
ogsaa givet, at Deres Kongelige Høihed vilde have Betænkningstid til at
overveie det næste høist vigtige Skridt, som skulde gjøres. Med Hensyn
til *dette*, dristede jeg mig ikke i dette Øieblik at give et bestemt Raad. Me-
get var at overveie og at tage Hensyn til; paa den ene Side Stemningen i
145 Kongeriget, paa den anden Side Stemningen i Hertugdømmerne og hvor-
ledes man der vilde stille sig med Hensyn til Successionen, ligesom det
ogsaa maatte opklare sig, hvorledes Stormagterne betragtede Forfatnings-
spørgsmaalet, — men i saa Henseende var det af største Vigtighed, at der
levnedes Tid til at fatte den endelige Beslutning, der ialfald var uadskille-
150 lig med Spørgsmaalet, om det var muligt at *danne et andet Ministerium* end
det nuværende, der var identificeret med den nye Fælledsforfatnings
Stadfæstelse. Herom tvivlede jeg i høi Grad, men ikke desto mindre ma-
atte jeg tilraade D[eres] K[ongelige] H[øjhed], til hvilken Bestemmelse
De end maatte troe at komme, ikke at overile Dem, men at paastaae, at
155 der maatte gives Dem Tid til at overlægge denne saa høist vigtige Sag.
Enig i, at Dannelsen af et nyt Ministerium vilde støde paa uovervindelige
Hindringer, maatte det ogsaa erkjendes, at der for Øieblikket ikke kunde
tænkes paa Andet end at faae det nuværende Ministerium til at erkjende,
at Tronfølgeren ikke blot var i sin fulde Ret, men ogsaa at det kun var en
160 ham paaliggende Pligt, naar han forlangte Betænkningstid for at overlæg-
ge det første saa høist vigtige Skridt, som han har at gjøre, efterat have
bestegit Tronen. I Løbet af Samtalen kom ogsaa det Manifest paa Bane,
der vilde være at udstede, med Hensyn til hvilket jeg udtalte min Frygt
for, at der i samme kunde indsmugles Ord, som kunde præjudicere Kon-
165 gens Stilling til Folket i de forskjellige Landsdele. [...]

Klokken 9 om Aften forlod jeg Kongen, da Landgreven kom til H. M.
for at lykønske ham, og da han endnu samme Aften ventede Conseilspræs-
sidenten.

[...]

170 Den næste Morgen [16. november], da jeg paa hans Befaling var mødt,
havde jeg en ganske kort Samtale med ham, i hvilken han kun meddeelte
mig, at Minister Hall havde fundet det meget naturligt, at Kongen for-
langte Betænkningstid. Han bad mig at komme til sig senere paa Dagen.

Hyldningen fandt som bekjendt Sted Kl. 12, og jeg havde ikke blot
175 ved det, som passerede udenfor Slottet, og ved hvad jeg ellers erfarede om
Stemningen, Leilighed til at sætte mig ind i Situationen, men en Samta-
le, som jeg havde paa Slottet med Etatsraad Crone, gjorde mig denne end
mere anskuelig. Denne iltre Skandinav henvendte sig nemlig til mig,
»som han vidste havde megen Indflydelse hos Kongen«, for, »at faae ham
180 til at underskrive Forfatningen *strax*«. Paa min Bemærkning, »at H[ans]
M[ajestæt] jo allerede havde underskrevet Forfatningen, i Kraft af hvil-
ken han nu tiltræder Regjeringen«, svarede Etatsraaden, ja det vidste han,
men »han (Kongen) maae ogsaa underskrive Fælledsforfatningen for
Danmark- Slesvig *idag*«. Jeg indvendte her imod, at en saadan Iilfærdig-
185 hed vilde ialfald være et slet Omen for den tilkommende Konges Besin-
dighed, og at jeg umueligt kunde troe, at han, til hvilken Beslutning han
end kom, vilde fatte den uden det modneste Overlæg. At Prinds Chri-
stian ikke kunde have bivaanet Geheimstatsraadsmøderne, i hvilke den
nye Forfatning var debatteret, ifald den overhovedet ikke var blevet til
190 blot i Ministerconferentser, var en Indvending mod »Folkets« paaberaab-

te Utaalmodighed, som Etatsraaden haanligen afviste, medens han søgte at gjøre gjeldende, at Kongen maatte skynde sig med at underskrive, da Ingen ellers kunde indestaae for Stadens Fred og Rolighed. Da jeg havde udtalt den Formening, at det ikke blot kunde, men skulde han (Crone),
195 afbrød han Samtalen.

Ad andre Veie var det blevet mig klart, hvorledes ikke blot Mistillid mod det nye Kongehuus blev vakt og næret, men at ogsaa *virkelig forbryderiske Planer vare udrugede*, hvis Udførelse under den herskende exalterede Stemning ikke kunde ansees for en Umulighed. Under Indtrykket af
200 hvad jeg saaledes i Dagens Løb var kommet til Kundskab om, gik jeg om Aftenen til Kongen. Jeg viste H. M. Faren ved at *nægte* at underskrive Fælledsforfatningen, der paa en Maade forelaae som fait accompli, men fordulgte heller ikke paa den anden Side, at en kgl. Stadfæstelse af denne, der endnu i høiere Grad end Kundgjørelsen af 30. Marts ikke blot vilde
205 blive betragtet som en Opgivelse af Overeenskomsten, hvorefter idetmindste i Tiden, Londonertractaten var bleven afsluttet, men ogsaa virkelig var det, kunde medføre de farligste Complicationer med Udlandet. Mit Raad var derfor at *søge at forhale Underskriften*, indtil det laae klarere for, hvorledes Udlandet betragtede hans factiske Tronbestigelse, eller
210 idetmindste indtil man fra Holsteen havde Underretning om, hvad der rørte sig *der* i Anledning af hans Succession. Efter at have hørt opmærksom paa mig, rakte Kongen mig Haanden og sagde: »De vil ikke bryde Staven over mig, ifald jeg underskriver«.

Det var mig fra dette Øjeblik klart, at Kongen allerede den næste Dag vilde stadfæste Forfatningen, hvilket ogsaa skete den næste Morgen (Onsdag d. 18.). Imidlertid havde en Ven af mig besøgt mig Tirsdag Aften [17. november] og fortalt mig, som noget aldeles paalideligt, at Paget havde betegnet det som et høist farligt Skridt for Kongen — at stadfæste Forfatningen — Noget som Alle, der var ham hengivne, maatte fraraade
220 H. M.

Endnu samme Aften skrev jeg til Paget, at jeg ønskede at tale med ham, og i en Samtale, som vi havde sammen, og hvori han bestandig fastholdt, at han kun taledes som *Privatmand*, og hvori jeg flere Gange fandt Anledning til at bemærke, at jeg, *aldeles uopfordret af Kongen*, søgte at erfare hans Mening, ytrede han, at *han ikke kunde Andet end at tilraade Kongen at underskrive*. Han frygtede, som jeg, de nærmest liggende Følger af en Vægning. Han gjentog endnu, da jeg gik, at den af ham udtalte Mening havde en aldeles personlig Character, da han *endnu ikke* havde Anelse om, hvorledes hans Regjering betragtede Sagen. Dette *»endnu ikke«* beto-
230 nede han stærkt. Onsdag Eftermiddag [18. november] gik jeg atter, efter hans Anmodning, til ham, og nu sagde han mig — han vidste dengang hvad der var skeet i Statsraadet —: »Jeg har Grund til at antage, at min Regjering ikke vilde have fraraadet H. M. under de nuværende Omstændigheder at underskrive, ifald den havde været opfordret til at give H. M. sin Anskuelse tilkjende«.

Min Samtale med Paget fortalte jeg først Kongen Torsdag Eftermiddag [19. november] Kl. 4½ — altsaa over 24 Timer efterat Forfatningsloven var underskrevet. Jeg kunde tydelig see paa ham, at denne Meddelelse var ham baade kjærkommen og uventet.

Jeg fortæller dette saa omstændeligen for at tilintetgjøre det udsprede uforskammede Rygte, at Kongen først havde underskrevet *efter* at have

spurgt det engelske Hof om, hvad han skulde gjøre. Det er min fulde Overbeviisning, at H. M. kun har fulgt sit eget Overlæg i denne Sag, og efter at have afveiet, hvad Følgerne kunde blive, naar han underskrev eller ikke underskrev. At han Søndag Aften og endnu om Mandagen var meget tvivlraadig, er sandt; men kunde det være anderledes i en saa vigtig for H. M. ganske ny Sag, som var bleven bekjæmpet af Mænd, paa hvis politiske Klogskab han hidtil havde stolet, og som han ansaae som sine troefaste Venner; Kongen glemte ikke, hvad Pr[ins] Christian skyldte Bluhme. Dog maa jeg, for ikke at misforstaas, tilføje, at Bluhme heller ikke havde fraraadet Kongen at underskrive den Forfatningslov, som Ministeriet med en *ubegribelig Letsindighed*, understøttet af en til fanatisk Overdrivelse stimuleret Nationalitetsfølelse, havde mægtet at sætte igjennem, og som en af den skandinaviske Idee enten forført eller forblindet Presse havde skildret som den danske Selvstændigheds Bolværk. [...]

TEKST 3. Uddrag af Statsrådsprotokollen for møderne 16. november og 18. november 1863. Original i RA, København. Disse uddrag offentliggjort 1929. Gengivet efter Harald Jørgensen (red.): *Statsrådets forhandlinger IX: 1863-64* (København: Rigsarkivet/Munksgaard, 1970), pp.184-95.

260 Aar 1863, Mandagen d. 16de November Formiddag Kl. 10, traadte det Geheime-Statsraad sammen paa Christiansborg Slot under Hans Majestæt Kong Christian den Niendes allerhøieste Præsidium.

265 *Hans Majestæt Kongen* aabnede Mødet med at udtale, hvor dybt han, som havde modtaget saamange Velgjerninger af Kong Frederik den Syvende, følte ved det Sorgens Budskab, som nu vil være naaet over hele Landet om Kongens Død. Han følte tilfulde den ansvarsfulde Byrde, som hviler paa hans Skuldre, men han satte sin Lid til Vor Herre og til det danske Folk, som havde vist ikke alene dets sidste, for det uforglemmelige Konge, men ogsaa dets tidligere Konger sin Kjærlighed, og han havde det Haab, at naar han i Gjerning viser, at han har et dansk Hjerte, som han for sig føler, at han har, vil det gaa. Han haabede ogsaa, at det, da der foruden de danske Landsdele er andre Landsdele, som kunne fordre af deres Konge de samme Følelser, vil lykkes ham med de her forsamlede Medlemmer af Geheime-Statsraadet, thi han stoler paa dem, at opnaa, at der atter tillveiebringes et broderligt Forhold mellem de forskjellige Landsdele, hvoraf Monarkiet bestaaer.

[...]

280 Efterat *Hans Majestæt* dernæst havde yttret, at Allerhøistsamme ventede Meddelelse fra Conseilspræsidenten, naar han ønskede igjen Geheime-Statsraad samlet, bemærkede *Conseilspræsidenten* [Hall], at der forelaae adskillige Sager til Foretagelse og navnlig da det af Rigsraadet vedtagne Udkast til Grundlov for Kongeriget Danmarks og Hertugdømmet Slesvigs Fælledsanliggender med Hensyn til hvilket han allerede tidligere havde udtalt sig for Hans Majestæt.

285 *Hans Majestæt Kongen* yttrede, at det, hvad dette Udkast angik, er, da han hverken vil overile sig i den ene eller i den anden Retning, hans Ønske ikke at tage nogen endelig Beestemmelse, forinden han, der var fraværende, da Udkastet i sin Tid blev forelagt i Geheime-Statsraadet,* er

* Forfatningsudkastet var ikke blevet behandlet i Statsrådet, hvor prins Chri-

290 bleven nærmere bekendt med Sagen, hvorfor han ønskede den udsat i nogle Dage.

Conseilspræsidenten [Hall] bemærkede, at det, som Forholdene ere, er, hvad han ogsaa allerede havde tilladt sig at udtale for Hans Majestæt, ønskeligt, at denne Sag snart bliver afgjort, til ikke nu strax at tage Bestemmelse vilde der findes naturlig Grund, idet han antog, at hvis Sagen staaer hen i længere Tid, vil der paa den ene Side herhjemme fremtræde forskellige Yttringer, som man helst maatte ønske ikke fandt Sted, og paa den anden Side vil udefra ske Skridt, som maaske ville vanskeliggjøre, hvad her senere besluttes. Der var igaar fra den herværende preussiske Gesandt kommet en Meddelelse om, at han havde faaet en Depeche fra sin Regjering, hvori udtales, at man maatte fra preussisk Side i højeste Grad beklage, om den kongelige Regjering gik frem med at gennemføre Forfatnings-Omordningen, da dette meget vilde vanskeliggjøre en mindelig Afgjørelse. Det var for første Gang, at der fra den preussiske Regjering var kommet noget saadant med Hensyn til Forfatningsudkastet, og der kunde maaske nu være Tendents for den til at søge at vinde Popularitet ved i den Retning at gaa frem imod os; men har den preussiske Regjering den Hensigt, saa vil den netop finde en forøget Anledning til at træde frem dermed og søge at skaffe sig Gehør hos de venskabelige Magter,* naar den seer, at der her ventes med at tage Bestemmelse om Forfatningsudkastet. Han skulde med Hensyn hertil endnu fremhæve, at han fra den kongelige Gesandt i Frankfurt havde for kort siden faaet en Meddelelse, hvorefter det for ham fra en aldeles paalidelig Kilde var udtalt, at Østerrig nu ønskede Forfatningssagens snarest mulige Afgjørelse, da ogsaa derved Afgjørelsen af den holstenske Sag vilde lettes; og skulde nu, uagtet der i saa Henseende ikke haves nogen Kjendsgjerning, den Vending foregaae, at Østerrig kunde finde det i dets Interesse ikke at gaae frem mod os men at søge at trække sig tilbage, vilde dette sandsynligt nok kunne have Indflydelse paa at drive Preussen frem i modsat Retning.

320 *Hans Majestæt Kongen* yttrede, at Allerhøiøistsamme ikke ansaae det for at være af saa stor Betydning, hvad Stemningen hos Østerrig og Preussen er med Hensyn til Forfatnings-Udkastet, men at det navnlig kommer an paa, hvad Frankrig og England tænke om det.

Conseilspræsidenten [Hall] bemærkede, at dersom man direkte vilde spørge hos det franske og engelske Kabinet om deres Mening angaaende Forfatningsudkastet, vilde man ganske sikkert faae det Svar, at de ikke kunde indlade sig paa at bedømme dette; og det vilde desuden ogsaa være misligt at give fremmede Kabinetter Leilighed til at udtale sig om et saadant rent indre Anliggende. Vilde man spørge dem, om det er rigtigt at gjøre det Skridt at gennemføre den nye Forfatning, saa vare de nødte til at sige, at vi helst ikke maatte gjøre noget Skridt, som kunde fremkalde Vanskeligheder og Conflicter, da deres Opgave er at virke dulmende; men at spørge dem og siden handle anderledes, end de sagde, at man skulde gjøre, gik naturligvis ikke an. Hvad der imidlertid under saadanne Forhold som dem, hvorom her er Spørgsmaal, kan betragtes som tilstrækkeligt, er at se hvorledes hine Kabinetter af sig selv træde op, og han maatte da i saa Henseende udtale, at der med Hensyn til hele den

stian havde sæde som tronfølger, men kun af Hall forelagt Frederik 7. personligt.

* Hermed sigtes til England og Frankrig.

paagjældende Sag ikke er yttret et eneste Ord, hverken fra det franske eller fra det engelske Kabinets Side. Ligeover herfor staaer, hvad der efter hans og Ministeriets Overbevisning maa være afgjørende, at Repræsentationen, efter at den frit har forhandlet Forfatningsudkastet og ført det igjennem, maa være berettiget til at se det Formaal, som derved er sat, naaet ved at Udkastet stadfæstes, og hvis dette ikke sker, saa vil der fremtræde en Stilling, som ikke kan andet end anses betænkelig, og som for Ministeriets Vedkommende vil være umulig. Som han allerede forhen havde yttret, maatte han finde det meget ønskeligt, at der ialtfald ikke hengik længere Tid end nogle Dage inden Hans Majestæt tog sin Beslutning.

Ministeren for Kirke- og Undervisningsvæsenet [Monrad] ansaa det ogsaa for at være af yderste Vigtighed, at Hans Majestæt, enten Allerhøistsamme tager den ene eller den anden Beslutning, hurtigt bestemmer sig. Hvis Hans Majestæt nu underskriver den nye Forfatningslov, vil Ingen tage Allerhøistsamme det ilde op, men hvis Hans Majestæt udsætter at tage sin Bestemmelse, vil der muligt komme Forestillinger fra Magterne, og der vil indtræde en Spænding, som ikke paa nogen Maade vilde gjøre det lettere for Hans Majestæt at tage en fri Beslutning. Enhver Opsættelse kan ikke andet end fordærve Hans Majestæts Stilling, og det vil være langt lettere at tage Beslutningen, naar dette sker saa hurtigt som muligt.

Indenrigsministeren [Lehmann] udtalte sig i samme Retning, idet han lagde stor Vægt paa, at Beslutningens fuldkomne Frihed træder langt stærkere frem, naar den tages hurtigt end naar der først gaar Tid hen.

Hans Majestæt Kongen yttrede, at Allerhøistsamme vel indsaa Ønskeligheden af snart at tage en Beslutning, men at Sagen dog er for vigtig til strax at bestemme sig.

Hans Majestæt hævdede derpaa Geheime-Statsraads-Mødet.

365 J. Liebe

Aar 1863, Onsdagen d. 18de November, var det Geheime-Statsraad forsamlet paa Christiansborg Slot under Hans Majestæts Kongens allerhøieste Præsidium.

370 Paa Forespørgsel af *Hans Majestæt*, om der vare komne Efterretninger af nogen Betydenhed fra Udlandet, yttrede *Conseilspræsidenten* [Hall], at han ingen saadanne havde at meddele. Han havde allerede tidligere havt Leilighed til at omtale for Hans Majestæt, at han fra den herværende engelske Gesandt havde modtaget den mundtlige Yttring, at han fra sin Regjering havde faaet et Telegram, der gik ud paa, at man fra engelsk Side ikke kunde indlade sig paa nogen Udtalelse med Hensyn til de indre Forhold i Danmark, navnlig hvad Forfatningssagen angik, men at man maatte ønske, at der Intet skete, som kunde virke forstyrrende ind paa en fredelig Mediation.*

* Den engelske udenrigsminister Russell havde siden september 1863 forsøgt at få etableret en mægling mellem Danmark og Forbundsagen i Frankfurt som truede med eksekution i Holsten (se indledningen). Fra tysk side stillede man sig ganske afvisende. Den danske regering var i princippet positiv overfor tanken, men mente at alle ikke-tyske underskrivere på London-traktaten skulle være mæglere. Russell arbejdede på at England påtog sig rollen alene. I november var der derfor endnu ikke kommet noget ud af Russell's bestræbelser.

380 *Hans Majestæt Kongen* bemærkede, at dette forekom ham som et Vink til os fra England, at vi skulle være varsomme med Gjennemførelsen af den nye Forfatning.

Conseilspræsidenten [Hall] erindrede, at den Slags Yttringer som den, hvorom Talen her er, kunde man efter hans Erfaring ikke lægge stor
385 Vægt paa, og paa den Maade vilde altid, kunde man forud vide, selv de venskabelige Magter udtale sig. Hovedspørgsmaalet maa være, hvorledes vi selv maae opfatte Forfatningssagen; udefra er der om den hele Sag talt saa mærkværdigt Lidet fra alle Sider, at han troer, at Alle have været enige i at den Vei, som er slaaet ind ved Forfatnings-Udkastet, *maatte* Danmark gaae.
390

Hans Majestæt Kongen kunde dog ikke Andet end anse de Yttringer, som nu vare komne fra England, for sær vigtige, og han syntes, som han før bemærkede, at de vare ligesom et Vink med Hensyn til Forfatningsudkastet. Grunden, hvorfor *Hans Majestæt* havde idag samlet Geheime-
395 Statsraadet, var netop at bringe Forfatningssagen paany under Omhandling, og han maatte tilstaa, at det efter hans Overbevisning vilde have været langt heldigere for Landet, om Udkastet til den nye Forfatning ikke havde været forelagt. Han var imidlertid ganske sikkert kommet i en forunderlig Stilling ved, at Frederik den Syvende havde lukket sine Øine i
400 det Øieblik han vilde underskrive Forfatningen, thi det var derved blevet ligesom en Arv, der var efterladt *Hans Majestæt*, en Slags Pligt for ham, nu at underskrive den. Ministeriet vidste, at *Hans Majestæt* altid har været gennemtrængt af Overbevisningen om at det rigtigste og klogeste for hele Landet er Helstatspolitiken, og Allerhøistsammes ønske vil ogsaa
405 fremdeles gaa ud paa, at en Heelstat atter kan komme istand. Naar Ministeriet imidlertid desuagtet forment, at *Hans Majestæt* med det Haab kunde underskrive den nye Forfatning, saa var han villig dertil, men han ønskede da, at der i Indledningen til denne bliver med Hensyn til Helstatens fremtidige Bestand, ligesom der i sin Tid blev i Indledningen til
410 Grundloven af 5te Juni 1849 taget et Forbehold med Hensyn til Slesvig,* udtalt en Erkjendelse af Muligheden af en Tilslutning af Holsten og Lauenborg efter Kundgjørelsen af 6te November 1858,** saaledes at det altsaa ikke er udelukket, at en Helstat atter kan komme istand.

Conseilspræsidenten [Hall] bemærkede, at det var under andre Forhold,
415 at hint Forbehold med Hensyn til Slesvig kom frem. Hvad selve Spørgsmaalet om en fremtidig Tilslutning af Holsten og Lauenborg angik, da var det iøvrigt under Forhandlingerne i Rigsraadet om den nye Forfatning gjentagende blevet udtalt fra Regjeringens Side, navnlig gennem ham som *Conseilspræsident*, og siden fra det i Forfatningssagen nedsatte
420 Udvalgs Ordførers Side i Overensstemmelse dermed, at den nye Forfatningslov ikke lægger Hindring iveien for at en saadan Tilslutning vil kunne gaae for sig, men dette maa skee *med Rigsraadets Samtykke*, idet, da fra Forbundets Side de holstenske Stænders Samtykke er krævet til en

* I Junigrundloven 1849 hedder det at den er vedtaget med det forbehold at "ordningen af alt, hvad der vedkommer hertugdømmet Slesvigs stilling, beror indtil freden er afsluttet."

** I denne kundgørelse, som ophævede Fællesforfatningen for Holsten's og Lauenburg's vedkommende (se indledningen), forbeholdt kongen sig ret til "atter at tilvejebringe de omtalte hertugdømmers forfatningsmæssige tilslutning" til monarkiet.

425 Ordning af Forfatningen, det simpelt Retfærdige er, at saa ogsaa de andre Landsdele maa give deres Samtykke.

Hans Majestæt Kongen fœiede til sit tidligere Yttrede endnu, at han syntes, at det, naar Stormagterne skulde erklære, at den nye Forfatning var imod Traktaterne og maatte tages tilbage, kunde blive mere faretruende, end om den Forfatning nu ikke blev gennemført. Allerbøiestsamme 430 frygtede for at ydre Tryk skulde nødsage os til at gjøre den Slags for Landets Ære ydmygende Skridt, som det vilde være at tage den nye Forfatningslov tilbage, efter at den først engang var bleven givet. Ministeriet maatte da selv bære hele Ansvarret derfor.

Conseilspræsidenten [Hall] bemærkede, at Ministeriet ganske vist bærer 435 det hele Ansvar; Hans Majestæt er uden Ansvar. Det var ikke sagt fra Stormagternes Side, at den nye Forfatningslov strider imod Traktaterne. Jo mere det hele Forfatningsspørgsmaal kommer til at staae i et Chaos, desto mere kan man netop frygte Fordringer udefra, og man har langt større Sikkerhed for at saadanne Fordringer ikke komme frem, naar der 440 først foreligger en af Alle vedtaget virkelig fri og folkelig Forfatning. Forfatningslovens Gjennemførelse har saaledes ogsaa fra den Side sin store Betydning; og skulde der da siden komme Fordringer frem, hvis Opfyldelse vilde gaa ud paa at undergrave det uafhængige danske Rige, saa vilde Folket være rede til den yderste Kraftanstrængelse for at værne om 445 det.

Hans Majestæt Kongen erindrede om, at Ministeriet i 1854 selv var gaaet ind paa Heelstaten.*

Conseilspræsidenten [Hall] bemærkede, at han havde sagt, at han vilde 450 en Heelstat under en virkelig og retfærdig Forfatning for det Hele, men at, hvis ikke det kunde naaes, saa vilde han dog i det mindste sikkre en saadan Forfatning for de Dele, som ikke høre til Forbundet. Hvem var det nu, der havde brudt den Forfatning, som med stor Vanskelighed var tilveiebragt for hele Monarkiet? Der foreligger jo Fordringer fra den anden Side om lovgivende Myndighed for Stænderne i Holsten, hvad der 455 staar i ligefrem Strid med en Helstatsforfatning. Den eneste Vei nu at kunne komme til en Forfatning, som omfatter hele Monarkiet, er at Holsten først kan see, at der er et uafhængigt dansk Rige, som kan gaae sin egen Vei.

Indenrigsministeren [Lehmann] fremhævede, at med Hensyn til hele 460 Forholdet til Tydskland og hele Europa er den ny Forfatning aldeles ikke forskjellig fra Forfatningen af 2den October 1855, det er kun en Reform af denne, der berører rent indenlandske Spørgsmaal, saa at, hvad hint Forhold angaar, ikke een eneste Indvending kan gjøres mod den nye Forfatning, som ikke kunde gjøres mod Forfatningen af 2den October 1855.

465 *Ministeren for Kirke- og Undervisningsvæsenet* [Monrad] yttrede, at en saadan Udtalelse, som Hans Majestæt havde ønsket optaget i en Indledning til den nye Forfatningslov, efter de nu bestaaende Forhold ikke vilde kunne komme frem paa den Maade, da der ikke kan knyttes nogen Betingelse til de af Repræsentationen vedtagne Love. [...]

470 [...]

Conseilspræsidenten [Hall] ansaae det ligeledes som givet, at Loven maa underskrives uden noget Forbehold. Hvad et Budskab angik, da troede

* Christian 9. refererer her til ministeriet Bang (1854-56) hvor Hall var medlem.

han ikke, at der vil være nogen Nødvendighed for det, og Spørgsmaalet om at lade et saadant udgaae, der da maatte være en Udtalelse fra Hans Majestæt til Repræsentationen som sluttende sig til Budskabet i Anledning af Hans Majestæts Thronbestigelse, vilde i alt Fald meget komme an paa de Udtryk, der kunde findes.

[...]

480 *Hans Majestæt Kongen* yttrede med Hensyn til Betænelighederne ved at gennemføre den nye Forfatning, at Allerhøistsamme i saa Henseende ikke er saa ængstelig for Holstenerne som for os selv, idet han er bange for at vi skulle komme til, tvungne af Magterne, at tage Forfatningen tilbage igjen, og dette vilde han ansee som et ydmygende og sørgeligt Skridt. Hans Majestæt tilføiede, at han havde gjerne seet den hele Forfatnings-sag udsat, indtil Pariser-Congressen var kommen istand.*

485 *Conseilspræsidenten* [Hall] bemærkede, at det vil kunne have lange Udsigter med Pariserkongressen, medens der, hvad den nye Forfatning angaar, foreligger en Tilstand, som gjør paatrængende Krav gjældende.

490 *Marineministeren* [Bille] skulde, i Anledning af hvad Hans Majestæt senest havde yttret, vove at tro, at naar Hans Majestæt først har opfyldt sit Folks Ønske om at underskrive Forfatningen, saa vil ogsaa hele Folket staa som een Mand om Hans Majestæt, og det er ingen Skam at blive overvundet, naar man maa give efter for Magten. Hvad dernæst angik Spørgsmaalet om Muligheden af en Tilslutning af Holsten til Fælledsforfatningen, da var det ved Slutningsbehandlingen af Forfatningssagen i Rigsraadet blevet af Udvalgets Ordfører sagt, at der intet var iveien for at Døren blev staaende paa Klem for Holstenerne, og at naar de kom og bankede paa, vilde han svare: kom ind; [...]

[...]

500 *Hans Majestæt Kongen* yttrede derefter, at Allerhøistsamme vilde underskrive Forfatningsloven, og at han haaber, at det med Guds Hjælp vil være til Landets Gavn.

505 [...] hvornæst Hans Majestæt forsynede Loven med sin allerhøieste Underskrift, idet han gjentog, at Ansvarer hvilede paa Ministeriet, og at han nødig underskriver, fordi han frygter for, at det vil føre Landet til Ulykker, men da han anser det som en Arv, hans høisalige Forgjænger har efterladt ham, og da han er gennemtrængt af den Overbevisning, at Denne vilde have underskrevet Loven, gjør han det som en Pligt.

510 Den af Hans Majestæt underskrevne Lov blev derefter contrasigneret af samtlige Ministre.

[...]

* Napoleon 3., kejser af Frankrig, havde i begyndelsen af november foreslået en europæisk konference i Paris i begyndelsen af 1864 til bilæggelse af internationale stridsspørgsmål, herunder truslen fra Forbundsagen om eksekution i Holsten. Det franske initiativ var helt uafhængigt af Russells mæglingsbestræbelser (nævnt i tidligere note til denne tekst).

Krieger's dagbogsoptegnelser er i almindelighed indført dagligt, undertiden endda i flere omgange på samme dag. Der er dog også hyppige tilføjelser mellem linjerne, i marginen eller som fodnoter.

DEN 14. NOVEMBER. [...]

520 Kongens Tilstand synes ligesom noget betænkelig.

Prinds Christian, der skal have faaet det Raad af Lord Granville* at slutte sig til det danske nationale Partie, udtalte sig til Hall, som idag besøgte ham, meget urolig baade over Kongens Sygdom og over den hele Tilstand. Han syntes [...] tilbøielig til at beholde Ministeriet, men dog
525 utilbøielig til at tage Grundlovsudkastet, der ligesom drog Underlaget for Londonertractaten bort. Hall sagde ligefrem til ham, at han hørte paa Alt for Meget, der Intet betød — men iøvrigt: »Vind Tillid herhjemme; saa kan det være det Samme, hvad der staaer i Londonerprotokollen«. Skulde Kongen døe — ja saa var Øieblikket efter Omstændighederne heldigt og
530 uheldigt, som Prindsen tog det: *heldigt*, hvis han begyndte med at stadfæste Grundloven — men tilvisse *uheldigt*, dersom han begyndte med at forkaste den.

[...]

Hamilton telegrapherede idag Grundlovsudkastets Vedtagelse.

535 DEN 15. NOVEMBER. Søndag. Kongens Tilstand er meget betænkelig, sandsynligviis haabløs. Hall tog efter Modtagelsen af Telegraphdepechen strax op til den af Neuralgie stærkt lidende Hamilton. Dotézac, hvem man vil have til at yttre sig, har intet Andet at sige, end dette: »La situation est des plus intéressantes!« ** —

540 [...]

For sildigt! Der kom i Eftermiddag (Kl. 7)*** Efterretning om Kongens Død Kl. 2.35. Vel maa han kaldes den »Lykkelige«.

545 Hvad vil nu Thronfølgeren gjøre? Han har endnu ikke aflagt Eden, men dette vil han jo ganske sikkert gjøre.

Hagemann,**** som i Formiddags vilde hilse paa Prindsen, blev ikke modtagen, da Bluhme var der. [...] Hall var efter Efterretningen om Aftenen hos Kongen. Denne var nu venlig, bad Hall ikke forlade ham, men
550 begjærede Betænkning med Hensyn til Grundlovsudkastet.

Balan udtalte, at Stadfæstelsen af Gr[und]l[oven] vilde i høi Grad vanskeliggjøre en fredelig Udjævning.*****

* Medlem af den engelske regering.

** (fr.): situationen er yderst interessant. Dotézac er den franske gesandt i København.

*** Klokkeslettet er tilføjet i marginen. "Kl. 2.35" er ligeledes en tilføjelse.

**** Rigsrådsmedlem, stemte for Novemberforfatningen.

***** Denne sætning tilføjet i marginen med anden blæktype.

DEN 16. NOVEMBER. Mandag. Dolzig: Procl[amation] fra Prætenden-
ten.*

555 Ligeoverfor noget saa providentielt som Kongens Død Dagen to Dage
efter Grundlovsudkastets Vedtagelse, nogle Dage før den endelige Afgjø-
relse af Executionspørgsmaalet i Frankfurt, forsvinde de alle smaa Æng-
stelser. Det har sin overordentlige Betydning, at Prinds Christian strax
560 stilles ligeoverfor Afgjørelsens Ansvar. [...] Det vilde have været høist
farligt, hvis han [var] bleven indlullet i den Tro, at det var en let Sag at
blive Konge, høist farligt, hvis Dronningen med sin Kammerpigekløgt
havde turdet hengive sig til den samme Tro.

Kl. henimod 11 udraabes Kongen fra Christiansborg Slot. Rigsraadets
Præsident m.v. er tilsagt. Ved *Hylldningen* kom Leve for Frederik VII's
565 Minde, for Grundlovsudk[astet], for Danmark til Eideren.

Statsraadmødet d. 16. Novbr. Da Hall bad om snarlig nyt Statsraad til
Grundlovsudkastets Vedtagelse, ønskede Kongen (der paaberaabte sig sin
Fraværelse, dengang Udkastets Forelæggelse besluttedes) *Udsættelse*, idet
han henviste til Balans Udtalelse, som gjorde en Forespørgsel hos
570 Frankrig-Engl. tilraadelig. Hall havde ei hørt et Ord fra disse Magter
imod Gr[und]l[oven]s Stadfæstelse og fandt en Henvendelse mislig.
Monrad hævdede Ønskeligheden af at Kongen *hurtig traf sit Valg ifølge fri
Beslutning*, l[i]g[e]l[edes] Lehmann.**

M[anderström] skriver efter at have modtaget Underretning om Kon-
gens Død til H[amilto]n d. 16. N[ovember]. »J'ai reçu le rapport du conseil
575 de Norwège sur le traité d'alliance. Les négociations à ce sujet suiv-
ront leur cours naturel & de notre coté au moins rien ne sera changé.«***

DEN 17. NOVEMBER. Tirsdag. Bluhme og David raade (efter Nogles
Paastand)**** Kongen til at trække Tiden ud, efter andre skal dog Raadets
580 Indhold være tvivlsomt. Man vil vel forsøge at tilveiebringe et diploma-
tisk Tryk. Bismarck har (d. 15. d. M.)***** ladet Balan fremkomme med en
d. 13. dat. Indsigelse, hentet fra den Skynding, hvor med Hall nu drev
Forfatningssagen. Paget var dog igaar endnu enig i, at Preussen, som hav-
de tiet saa længe, ikke nu burde have talt, ligeledes var Paget meget for-
585 bittret over, at Bismarck nu i Frankfurt vilde gaee fra, hvad han havde lo-
vet Quaade og Buchanan.*****

Halls Besøg hos Hamilton var fremkaldt ved dennes Anmodning.
Lehmann havde været hos Hamilton og meent, at Kong Carl***** nu
burde trække en Leir sammen i Skaane! Dette fandt Hall dog var for galt
590 — Hamilton saae og, at det vilde kunne misforstaaes. Iøvrigt savner Ha-
milton endnu Instrux og Fuldmagt!

* "Prætenden" er prins Frederik af Augustenborg, Dolzig hans residens i
Preussen (om det augustenborgske arvekrav, se indledningen).

** Afsnittet om statsrådsmødet er tilføjet bag i dagbogen med henvisning til
dette sted.

*** (fr.): "Jeg har modtaget indstillingen fra det norske (stats)råd [dvs. regering]
om alliancetraktaten [det nordiske forsvarsforbund]. Forhandlingerne om
dette emne vil følge deres naturlige vej, og fra vores side, i det mindste, vil
intet være ændret."

****Ordene i parentes er tilføjet i marginen med en anden blæktype.

*****Datoen tilføjet i marginen med en anden blæktype.

*****Quaade er den danske gesandt i Berlin, Buchanan den engelske gesandt
sammesteds.

*****Carl 15. af Sverige-Norge.

[...]

DEN 18. NOVEMBER. Onsdag. O. Plessen,* der kun havde faaet almindelig Meddelelse om den svenske Alliance, har opnuset, at Manderström
595 havde henvendt sig til England og Frankrig. Plessen synes at tro, at Manderström skulde have ventet, at England og Frankrig skulde have sluttet sig til Alliancen. Dette er dog noget bizart, men han har rigtigt opfattet Englands Afvisning og Frankrigs kolde Høflighed, og han formoder, at Manderström nu ønsker at trække sig ud af det Hele. Om det er saa, eller
600 om han blot vil forebygge, at vi blive for stridige — ja, det er svært at vide. [...]

Vedel var igaar hos den syge Hamilton, der fortalte ham, at han strax havde opfattet K[und]g[ørelsen] 30. Marts i dens rette Lys; efter den troede han, at Alliancen var bleven mulig; efterhaanden nærmede Manderström sig til denne Opfattelse; Kongen** var derved saavidt forberedt, at han kunde udtale sig til Hall som han gjorde. (Efter E. Hornemann vilde Hamilton, da han ikke selv kunde tage ud, have Paget til at tilraade Kongen Stadfæstelsen)*** Grundlovsudkastet klarede Sagen, som var bleven usikker, saa længe Kundgørelsen ei fik sit Supplement. Da det blev vedtaget, telegraferede han efter Fuldmagt; — da Kongen døde, standsede han dens Afsendelse; — mindre heldigt tykkes mig. (Det er næppe heller ganske correct, i det Mindste ei bevisligt)**** Hamilton har paa Blixens Forespørgsel, om Alliancen *kun* vilde blive indgaaet med Hall, svaret Nei, men først naar man saae, at det andet Ministerium ikke blot stadfæstede Grundlovsudkastet, men i det Hele gik samme Vei, som det nuværende Ministerium. [...]

Blixen, hvem Kongen nu igjen søger, har erklæret »aldrig mere at vilde være Minister« men »Raadgiver«.

Kongen har raadspurgt den Ene efter den Anden. Uden al Tvivl var
620 Bluhme hos ham i ~~Løverdags~~ Søndags — siden synes han ikke at være raadspurgt, hvilket ikke behager ham. —

David var længe hos ham — *Martensen****** (Mandag Aften Kl. 7) raadede Kongen og Dronningen indstændigt til hurtig Stadfæstelse, hvis der ei var et andet Ministerium, som havde en anden Politik og kunde paatage sig at gennemføre den, trods den Modstand, den vilde møde i alle Samfundsklasser.

Andræ raadede (Tirsdag Morgen) til Opsættelse, udentvivl endog til at nægte Sanction — til mig antydede han dog kun det Første — under Paaskud, at man maatte vide, hvad »Udlandet« sagde. (dog vilde han ikke selv overtage Styret.)*****

*Agent Clausen****** blev anholdt af Kongen; kom op til ham, var først rask paa det, men lod sig forbløffe. »De er vel ogsaa Skandinav!«. Man

* Dansk gesandt i Sankt Petersborg.

** Den svenske konge, Carl 15., som i sommeren 1863 havde udtalt sig meget vidtgående om et eventuelt nordisk forsvarsforbund (se indledningen).

*** Ordene i parentes er tilføjet som note af Krieger. Hornemann er læge i København.

****Ordene i parentes er tilføjet med anden blæktype.

*****Biskop over SjællandsStift.

*****Ordene i parentes er tilføjet.

*****Islandsk købmand, kongelig agent.

spørger fra Hoffet selv Politiofficerer; — Svaret er: »Der behøves kun een Ting — en Underskrift.«

635 *Igaar Middags* var Hall længe hos Kongen, der først idag vilde beramme Statsraad. Kongen vilde, at Hall skulde skaffe Udsættelse. Da Hall meddelte ham, at Alliancen med Sverrig var defensiv (og ikke offensiv) og at Keiser Napoleon havde gjentaget Congres-Opfordringen med det Tilsagn, at naar Kongen hurtigt bestemte sig, skulde han være forvisset om Keiserens appui, sagde Kongen til Hall, at han, naar han vilde, godt kunde skaffe en Rigsraadsbeslutning, hvorved man fik Udsættelse med Stadfæstelsen til efter Congressen (F[e]br[uar]).* Hall svarede, at Kongen overvurderede hans Indflydelse og hans Evne til at forandre sin Mening. »De maa ikke forlade mig«, sagde Kongen igjen, »jeg trænger til Dem, men en Fejl har De — De lægger for megen Vægt paa Popularitet.«

645 *Paget* er yderst forbittret paa Bismarck, der i en Depeche til Wien har beskyldt os for at have villet narre ham! Danmarks værste Fjende er ikke i Wien, siger Rechberg til Lord Bl[o]omfield.** *Paget* har nu faaet Ordre at yttre, at skjøndt England ikke vil blande sig i vore indre Anliggender, vil man dog udtale, at Mæglingen vilde blive mindre »efficace«,*** dersom Grundlovsudkastet nu stadfæstedes. Paa Vedels Spørgsmaal, om det vilde sige, at England saa opgav Mæglingen, svarede *Paget* nei — han vilde, hvis Kongen spurgte ham — raade til Stadfæstelse, thi det gælder Dynastiet, ja Kongedømmet i Danmark.

655 [...] Carl Moltke har efter A. Hage**** været hos Kongen idag Kl. 12. Kl. 1 Statsraad.

660 *Statsraads møde den 18de Novbr.* Kongen paaberaabte sig *Pagets* Vink; man vilde, naar Gr[und]l[oven] stadfæstedes, ventelig angribe Arvefølgen; et Forbehold i Indledningen (= Grl. [18]49) var i ethvert Tilfælde ønskeligt; en senere Tilbagetagelse vilde være ydmygende. Han vilde gjerne vente til Pariserkongressen. Da alle Ministre (kun Lundby taug) tilraadete Stadfæstelsen, erklærede Kongen, at han vilde gjøre det paa Ministeriets Ansvar, idet han beklagede, at Forslaget var kommet frem, men betragtede det som en Arv fra Frederik VII, han ei kunde unddrage sig, idet han troede, at Frederik VII vilde have stadfæstet det.*****

665 Kl. 3½ kom den underskrevne Grundlov over i Conseilspræsidiets. Kl. 5½ anmeldte Hall det i Rigsraadet, der paa Madvigs Forslag vedtog at bede om Audients in corpore***** til Hilsen og Tak. Medens der var Statsraad, kom et Telegram fra Moltke; Holten***** brød det; det var en indstændig Opfordring til at standse Sanctionen, indtil Stemningen i Holsteen havde viist sig klarere — men derefter blev den atter forsegleet, da Holten ei havde nogen Bemyndigelse til at aabne Depecher.

[...]

* Om kejserNapoleon's conferenceplaner, se note til tekst 3). — *Appui* (fr.): støtte.

** Rechberg er den østrigske udenrigsminister, Bloomfield den engelske gesandt i Wien.

*** *Efficace* (fr.): virkningsfuld, nyttig.

**** Rigsrådsmedlem, nationalliberal.

***** Afsnittet om statsrådsmødet er tilføjet bag i dagbogen med henvisning til dette sted.

***** *In corpore* (lat.): egl. 'som legeme', dvs. omfattende alle medlemmer.

***** Adjudant hos kongen.

675 DEN 19. NOVEMBER. Torsdag. Alt d. 16. Novbr. har Arveprindsen af
Augustenborg fra Slottet Dolzig udstedt en Proklamation om sin Regje-
ringstiltrædelse i Slesvig-Holsteen og Lauenborg! De tyske Smaalände
(Coburg, Weimar, Baden) ville anerkjende ham; [...]

680 Paget spørger, om man vil tage England til Enemægler, da Preussen
ikke vil modtage de andre Magter. Vedel* svarede, at man jo vanskeligt
vil kunne gjøre det i et Øieblik da man alt har modtaget Napoleons Ind-
bydelse til Congressen. Desuden antager Sagen jo nu uberegnelige Di-
mensioner. I Frankfurt vil ogsaa v. d. Pfordten** anerkjende Augusten-
burgeren, og i Kraft af Integritetsprincippet nægter han da og Kong Chri-
stian Anerkjendelse i Kongeriget. Vi ville nu faae at see, om Preussen,
685 som Bismarck truer med, vil gaae fra Londonertractaten, i alt Fald kan
det jo i dette Spørgsmaal lade sig »majorisere«. Quaae er ude af sig selv,
fordi man siger ham, at han lader sig narre af Bismarck, igaar telegraphe-
rede O. Plessen, at man endelig ikke maatte stadfæste Grundloven, da
Bismarck i saa Fald ikke vilde kunne staae ved Londonerprotokollen. —
690 For seent!

TEKST 5. Indberetning fra Augustus Paget, København, til udenrigsminister John Russell, London, 16. november 1863. Original i Public Records Office, London. Of-
fentliggjort 1929. Gengivet efter *Historisk Tidsskrift* 9. række 6:2 (1929), p.235

695 *Denne og den efterfølgende indberetning (tekst 6) er breve som efter datidens di-
plomatisk skik gentager meddelelser der er allerede er fremsendt ad telegrafisk
vej. Telegrammerne er ikke bevaret, men nærværende tekster kan betragtes som
identisk med telegrammernes ordlyd.*

No. 253

Copenhagen, Nov. 16, 1863

My Lord,

700 I had this day the honour to address to Your Lordship the following
telegraphic despatch*** in cypher:

705 "Prussia has remonstrated against new Constitution as contrary to
previous international engagements, and as prejudging question to be
settled by mediation proposed by Her Majesty's Government. Pressure is
being put upon the King to sign it, but His Majesty hesitates. — If Her
Majesty's Government are of opinion that the King should suspend his
signature till international question is settled by mediation,**** I should
have instructions to speak at once. Popular feeling is strongly in favour of
the Constitution."

710 I have the honour [etc.].

A. Paget

Recd. Nov. 23 1863. — By Chancery Servant to Berlin.

* Departementschef i udenrigsministeriet.
** Bayern's gesandt ved Forbundsdagen i Frankfurt.
*** Paget angiver ikke tidspunktet for telegrammets afsendelse. Det kan ad an-
den vej fastsættes til at være tidligst kl. 15:40.
****Jfr. note til tekst 3.

TEKST 6. Instruks fra udenrigsminister John Russell, London, til Augustus Paget, København, 17. november 1863. Koncept i Public Records Office, London. Offentliggjort 715 1929. Gengivet efter *Historisk Tidsskrift 9. række 6:2* (1929), p.236

Kun bevaret i koncept. Ordlyden kan dog betragtes som lig med det af Paget modtagne.

No. 188

F[oreign] O[ffice]. Nov. 17, 1863

Sir,

720 I have this day sent you the following telegram in cypher dated 11.10 a.m. "H. M.'s Gov. would be very unwilling to interfere in regard to new Danish Constitution, but if The King wishes mediation to be effectual he might suspend his signature till International Question is settled".

TEKST 7. Instruks fra udenrigsminister John Russell, London, til Augustus Paget, København, 17. november 1863. Koncept med egenhændige rettelser i Public Records Office, London. Offentliggjort 1864. Gengivet efter *Denmark and Germany No.3* (London 1864), p.206 og *Historisk Tidsskrift 9. række 6:2* (1929), pp.236f

Kun bevaret i koncept. Ordlyden kan dog betragtes som lig med det af Paget modtagne.

730 No. 190

Foreign Office, Nov. 17, 1863.

Sir,

I am informed by your telegram of the 16th instant that while, on the one hand, the Prussian Government are seeking to deter the Danish Government from giving effect to the vote of the Diet* in favour of the
735 new Constitution for Denmark Proper and the Duchy of Schleswig, on the ground that it is opposed to the existing engagements of Denmark, and would prejudice the question proposed to be settled by mediation, certain parties in Denmark are, on the other hand, pressing King Christian at once to adopt the Constitution, which you describe as having the
740 popular feeling in its favour.

It appears that the King hesitates what to do, and you suggest that if Her Majesty's Government should be of opinion that the King would do well to delay signing the new Constitution until the international question is settled by mediation, it might be desirable that you should receive
745 instructions on the subject without delay.

Her Majesty's Government are very reluctant to interfere with regard to the Danish Constitution, and therefore I cannot instruct you to urge the King to take a course which may be very unpalatable to his subjects. At the same time, if you are questioned, you may say that as His Majesty
750 desires, doubtless, that the proposed mediation should lead to a good result, the probability of its doing so might be greatly increased if his assent to the Constitution were to be suspended until a settlement of the international question was effected, or at least had made some progress.

I am, etc.

755

R[ussell]

* Rigsrådet.

TEKST 8. Indberetning fra Augustus Paget, København, til udenrigsminister John Russell, London, 18. november 1863. Original i Public Records Office, London. Offentliggjort 1864. Gengivet efter *Denmark and Germany No.3** (London 1864), pp.213f og *Historisk Tidsskrift 9. række 6:2* (1929), pp.237-41.

760 No. 255

Copenhagen, November 18. 1863.

My Lord,

King Christian IX could hardly have come to the Throne at a moment, when more important consequences were dependent on his first acts, than now. If the illness, which proved fatal to His late Majesty had
765 commenced a week later, it is probable that the new Constitution for Denmark and Sleswig, upon which the whole situation now turns, would have received the Royal sanction. King Christian would have succeeded to an accomplished fact, and His Majesty would have been relieved from the embarrassing alternative of placing Himself, at the outset of His
770 Reign, in opposition to the wishes of His subjects, as in the last days most unmistakably expressed, or of appending his signature to a measure, the policy of which both His Majesty and those with whom He is in the habit of conferring, entirely disapprove.**

No sooner had the death of Frederick VII become known than the
775 question which was universally asked was "What will the King do as regards the new Constitution?" "Will He sign it, or will He refuse to do so, and dismiss the Ministry?" The newspapers which appeared on Monday morning touched upon this question in the articles which they dedicated to the memory of the late King, and gave it clearly to be understood that
780 on the decision which should be taken depended the manner in which the Danish People would receive their new Sovereign. The crowd which was assembled in front of the Palace of Christiansborg on the King being proclaimed, loudly manifested their sentiments in the same sense; and demonstrations in favour of the new Act likewise took place both
785 amongst the Military and the Burgher Guard*** on the occasion of their swearing allegiance. Nor are these the only indications of the public feeling.

The Rigsraad, waiting until His Majesty shall have taken His decision, has as yet made no reply to the Royal message, of which I transmitted to your Lordship a translation in my Despatch No. 254 of yesterday's
790 date. The Municipality of Copenhagen,**** who waited upon the King yesterday to offer their felicitations on His Majesty's accession to the Throne, distinctly expressed their hope, as Your Lordship will see in the translation of their Address, which I herewith inclose, that His Majesty

* *Denmark and Germany* er blåbøger (dokumentsamlinger) udgivet af det engelske udenrigsministerium, officielt stilet til Parlamentet. Som det fremgår er der undertiden inden offentliggørelsen rettet i teksten, enten af udenrigsministeriet eller af den oprindelige forfatter som har fået tilstillet korrekturark. Paget skriver til Russell 10. marts 1864: "I submit willingly to any verbal alterations you may judge expedient in my despatches." Se også efterfølgende note.

** I *Denmark and Germany* – hvor gengivelsen af tekst 8 er betegnet som 'Extract', uden at det er ikke angivet hvor teksten er forkortet eller ændret – lyder denne sætning: "the policy of which His Majesty entirely disapprove." Ændringen skyldes i dette tilfælde Paget selv.

*** København's Borgervæbning.

**** Borgerrepræsentationen i København.

795 would give the Royal Assent to the measure in question, and thus com-
mence His reign by an act which would endear Him to all His subjects.
On the Deputation leaving the Palace, the carriages were surrounded by
those waiting outside who eagerly inquired to know His Majesty's
800 answer. A translation of the answer is likewise herewith enclosed. Meet-
ings of the Municipalities in all the principal towns are taking place for
the purpose of drawing up Addresses in a similar spirit. In short, it may
be said that there is but one universal feeling upon the subject, and so
strong does it suddenly appear to have become that it is, perhaps, no
exaggeration to assert that upon the decision now to be taken by the King
805 depends not only His Majesty's future popularity with his subjects, but
consequences of a far graver import as affecting Monarchical institutions
in this Country.

But the question may well be asked, how is it that the Public feeling
has risen to this pitch, and why has it never before been manifested dur-
810 ing the time that the Constitution has been the subject of discussion in
the Rigsraad? and while it seemed doubtful whether it would be adopted
by that Assembly. The answer to this question is simply this: —

So long as Frederick VII was alive, and Monsieur Hall was at the head
of affairs, the country had every security, whatever might be the fate of
815 this particular measure, that the national policy would be faithfully ad-
hered to. Monsr. Hall might then have withdrawn the project of Consti-
tution altogether, or he might have suspended it for the time being, and
no commotion would have taken place, for people would have felt that in
his hands the interests of the Country would have been upheld, and the
820 national policy have still been steadily kept in view.

In the same way if King Christian had been a lineal descendant of the
ancient dynasty, if his known political sentiments had been identified
with the ruling and dominant party, He might have succeeded to the
Throne and adopted His own line as to sanctioning the Constitution, or
825 the reverse, without His motives being suspected. As it is however, His
Majesty's family connection does not inspire confidence, and what is
known of His views and feelings is in opposition to the policy of the Na-
tional party.* It is not therefore to the Constitution as an internal meas-
ure, not as a measure which gives a more or less amount of political im-
830 portance to the masses, but as one which draws the Kingdom and Sleswig
into closer alliance, that the present excitement is to be attributed. This
Act is looked upon as the one which is to ensure the non-German por-
tions of the Monarchy from encroachments on the part of the Confedera-
tion,** and it is to test the sentiments of the new Sovereign in defence of
835 this principle that the pressure now put upon His Majesty arises.

If His Majesty yields while it is yet confined to a warning, and has not
assumed the shape of menace, the effect will be immense, and the reac-
tion in His Majesty's favour in proportion. He will gain a place in the af-
fection of His subjects which will not be easily destroyed, and which will
840 give him power to work great good. But should the delay be too long, or
should His Majesty finally adopt a different decision, I cannot but be
most apprehensive of what may happen.

* De foregående sætninger er udeladt i *Denmark and Germany*, således at af-
snittet efter ...“in view.” begynder med “It is not to the Constitution...”.

** Det Tyske Forbund.

845 The only possible transaction would be if Monsieur Hall would take
the responsibility upon himself of announcing to the Rigsraad that under
present circumstances, and in order not to prejudge the result of the com-
ing negotiations, he had advised the King temporarily to suspend his sig-
nature; but in view of His Excellency's declarations in the Rigsraad and
of the clause which he recently inserted in the Constitution giving it
force from the 1st of January next, it is almost impossible that he should
850 adopt this course, and perhaps indeed it is now too late that even this
should be successful.

I have the honour [etc.]

A. Paget

P.S. Since this Despatch was written, the King has signed the Constitu-
tion, as Your Lordship will have learnt by my telegram just sent. *A. P.*

855 Recd. Nov. 23. — By Chancery Servant to Berlin. 2 Enclosures. — M. to
Queen, Paris, St. Petersburg, Vienna.

TEKST 9. Uddrag af indberetning fra Augustus Paget, København, til udenrigsmini-
ster John Russell, London, 18. november 1863. Original i Public Records Office, Lon-
don. Dette uddrag offentliggjort 1864. Gengivet efter *Denmark and Germany No.3*
860 (London 1864), pp.215f og *Historisk Tidsskrift 9. række 6:2* (1929), pp.241-44

No. 257

Copenhagen, November 18. 1863

My Lord,

The Prussian Minister [Balan] called on me the day before yesterday,
and told me he had just communicated a Despatch to the Danish
865 Government respecting the new Constitution for Denmark and Sleswig:
He briefly related the contents of the Despatch, but it is unnecessary that
I should here repeat them, as, according to Monsieur de Balan, a similar
despatch has been presented to Her Majesty's Government.

Monsieur de Balan was anxious that I should support the representa-
870 tion he had made[,] either by communication with Monsieur Hall, or by
asking an audience of the King, and urging His Majesty to suspend for
the present his sanction to the Act in question.

I informed Monsieur de Balan that I should do nothing of the kind,
without instructions from Her Majesty's Government. Moreover I could
875 not conceal my astonishment that the Prussian Government should have
made a communication of this nature, and particularly at this moment.
[...]

*Paget refererer videre at han til den preussiske gesandt har sagt at Bismarck in-
gen ret har til at protestere mod Novemberforfatningen når han ikke har gjort
880 indsigelse før og (efter Paget's ord) tidligere har indtaget et andet standpunkt i
sagen.*

I have the honour [etc.]

A. Paget

Recd. Nov. 23. — By Chancery Servant to Berlin. — For the Queen, Pa-
ris, Vienna, St. Petersburg.

885 **TEKST 10.** Indberetning fra Augustus Paget, København, til udenrigsminister John Russell, London, 19. november 1863. Original i Public Records Office, London. Offentliggjort 1864 og 1929. Gengivet efter *Denmark and Germany No.3* (London 1864), p.218 og *Historisk Tidsskrift 9. række 6:2* (1929), p.246

No. 260

Copenhagen, November 19. 1863

890 My Lord,

On receipt of Your Lordship's telegram of the 17th instant, I lost no time in acquainting Monsieur Hall with its purport. I said that although Her Majesty's Government were unwilling to interfere respecting the Danish Sleswig Constitution, they were nevertheless of opinion that there would be a better chance of the international negotiation[s] being effectual, if the King were to suspend his signature till they were concluded.*

I must state to your Lordship that before the receipt of your Lordship's instructions I had been privately in communication with Monsieur Hall with the view of endeavouring to induce him to relieve the King of his embarrassing position by taking the responsibility of suspending the Act on his own shoulders. I said that his position in the Country was such that he could succeed where any one else must fail, and I urged that he would be perfectly justified in the step on account of the proposed mediation, I repeated these representations on communicating Your Lordship's instructions, and I appealed to His Excellency's patriotism and devotion to the Crown as motives for acting as I proposed.

Monsieur Hall replied that although he might be quite ready to sacrifice himself it must be on the condition that some good was to come of it. Things however had now gone so far that neither he nor any other man could act successfully counter to the public feeling. All that he and the Government could do was to endeavour to restrain the public feeling within bounds, but he sincerely trusted the King would take his decision speedily.

915 I have the honour [etc.].

A. Paget

Recd. Nov. 23 1863. — By Chancery Servant to Berlin. For the Queen. — Paris.

TEKST 11. Indberetning fra Augustus Paget, København, til udenrigsminister John Russell, London, 19. november 1863. Original i Public Records Office, London. Offentliggjort 1929. Gengivet efter *Historisk Tidsskrift 9. række 6:2* (1929), pp.140-43.

[uden nummer]

Most Confidential

Copenhagen, November 19th, 1863.

My Lord,

925 The Councillor of State David, who is perhaps the person whose opinion has the greatest weight with His Danish Majesty, and who is invariably consulted in cases of difficulty, called upon me on Tuesday morning [17. november] and said, he wished to speak with me, in the strictest con-

* Kun sætningen fra "I said..." blev offentliggjort i *Denmark and Germany*.

930 fidence as to the best course to be followed by the King in the present crisis.

He said that he had not been sent by The King to consult me, but he had had a conversation with His Majesty the evening before, after which he had decided on calling on me, in the first place to know whether I had any instructions from Her Majesty's Government which ought to weigh
935 in His Majesty's decision as to signing the new constitution or withholding his sanction, and, in case I should not, to beg I would communicate to him what my own opinion was as to the best course to be pursued under the circumstances.

I replied that I had not as yet received any instructions from Her Majesty's Government upon the point in question, — but that in consequence of the despatch just communicated by the Prussian Minister I had sent a telegram the evening before to your Lordship, and that I should probably get an answer in the course of the day, in which case I would let him know its purport. In the absence of instructions I felt great reluctance to expressing any opinion whatever, but that I had no objection to
945 say, in a general way, that as the only object of Her Majesty's Government was an amicable settlement, and the preservation of peace, anything which tended to that end would be sure to meet their approval, and have their support. Consequently, as it now appeared, from the despatch sent in by Prussia, that the constitution for Denmark and Sleswig was considered by Germany as calculated to increase the existing difficulties, if the promulgation of this constitution could be for the time suspended by reason of His Danish Majesty withholding his signature, no doubt Her Majesty's Government would be glad of such a result, — but it was for
950 His Danish Majesty to decide whether the internal situation would admit of his taking this course. —

Monsieur David frankly admitted to me that it would not. — The project, he said, was entirely contrary to the King's views, and at first His Majesty had been determined not to sanction it and to change the Ministry. No one, continued Monsieur David, had been more opposed to the
960 Bill than he himself, — he had combatted it in every way, — he had spoken against it, and voted against it, — but he was bound to tell His Majesty, as he had done the previous night, that the measure having been adopted by the Rigsraad, and in view of the excitement which was hourly increasing on the subject, His Majesty would not be justified in refusing his sanction to it.

I asked Monsieur David if the King had spoken to Monsieur Hall on the subject. It might be possible perhaps that if His Majesty made an appeal to His Excellency's patriotism and devotion, and were to explain to
970 him that He did not intend to refuse His signature altogether, but simply to suspend it until the negotiations on the international questions were settled, Monsieur Hall would take the responsibility upon himself before the Rigsraad and the Country of temporarily suspending the promulgation of the measure. — Monsieur David replied that His Majesty had not done so, — nor did he think there would be any chance of Monsieur Hall consenting to act in the way proposed. He had gone too far in his recent speeches to allow of this being possible. —

On Monsieur David's taking his leave, I again promised to let him know as soon as I should hear anything from Your Lordship. —

980 Accordingly after the receipt of Your Lordship's telegram on Tuesday
afternoon [17. november], I sent him a note asking him to call yesterday
morning [18. november], and I then told him that although Her Majes-
ty's Government considered that the international negotiations would be
985 probably more effectual if the signature of the King to the constitution
was suspended until they were concluded, they were nevertheless very
unwilling to interfere in the matter. —

This communication was evidently a relief to Monsieur David's
mind. He said that public feeling had now risen to that height that it
would be dangerous to hesitate any longer, and the sooner the King
990 signed the constitution the better. —

I replied that, in His Majesty's interests, I could not conceal from him
that that was also my own opinion. That I had reason to believe that the
utmost delay which would be given would be one or two days more, —
that measures were being taken to organize a movement on a very formi-
995 dable scale to go to the Palace and demand the constitution (I had this
from one of the "Meneurs") that there was yet time to turn the excite-
ment to a good account and by yielding at once to derive advantage, po-
pularity, and strength from the position. — This being once effected, the
King might a little later call to His counsels men of more moderate opin-
1000 ions who would carry out his own conciliatory views, and thus it might
be hoped that the bad effects which the present measure was calculated to
produce in some quarters might by degrees be effaced. —

A council was summoned for one o'clock, and His Majesty, as I have
already reported, then affixed his signature to the constitution. —

1005 I trust I shall not appear to Your Lordship to have gone too far in my
last conversation with Monsieur David. If so, I can only plead as my ex-
cuse that I acted from the conviction, which indeed must have been
shared by every one who had a knowledge of the state of public feeling
here, that things had gone too far to make it possible for His Majesty to
1010 suspend His signature even temporarily. He must have yielded at last, or
have risked the consequences of a revolution. By giving way after too
long a delay His Majesty would have derived no benefit from the conces-
sion, but on the contrary would have irretrievably irritated and estranged
His subjects, whereas by this timely compliance with their wishes he has
1015 gained their affections in a manner which I cannot but hope may be last-
ing, and may tend to the happiness of His Majesty's reign, and the wel-
fare and interests of this country.

I have the honour [etc.].

A. Paget

1020 The Earl Russell K. G.
etc. etc. etc.

Recd. Nov. 23 1863. — By Chancery Servant to Berlin. — For the Queen.
— Paris.

* *Meneur* (fr.): hovedmand, anfører.